

ВТІЛЕННЯ РОСІЙСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ ДОКТРИН У ОСВІТІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ (2014–2022)

Свинаренко Н. О.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язки із важливими науковими чи практичними завданнями. Про військову агресію Російської Федерації на українські землі все людство 24 лютого 2022 р. дізнається зі щоденних телевізійних випусків новин, ютуб-каналів, преси. Коли весь світ почув про різанину у Бучі, про вбивства з особливою жорстокістю, звалтування, катування, масові випадки мародерства, то лють, ненависть, гнів до російських окупантів переповнювала серця та душі наших громадян. У цей же час виникло і питання: звідки скільки жадливої, навіть не тваринної, жорстокості у тих, дуже молодих російських загарбників, усіх тих, хто воює проти нас? Хто їх цьому навчав? Як їх виховували?

Починаючи з 2014 р. навчально-виховний процес на нашій Україні і на тимчасово підконтрольних Донецькій та Луганській областях почав суттєво відрізнятися. Зрозуміло, що робити глобальні висновки про передовий педагогічний досвід донецьких та луганських спеціалістів, котрі працюють за російської окупаційної влади, за такий короткий термін часу говорити зарано. Можна тільки проаналізувати зміст освітніх навчальних програм з наявних джерел та оцінити ключові напрями виховання на тимчасово підконтрольних Донецькій та Луганській областях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Історіографічна та джерельна база з указаної проблематики є не дуже значною. Грунтовних досліджень з цієї проблеми через її малий термін існування немає. Натомість дана тема у певних аспектах вивчалася як вітчизняними, так і російськими дослідниками. Найбільше при підготовці даної роботи використовувалися матеріали українського дослідження, котре з'явилося у 2020 р., за винятком того, що у географічні рамки цієї роботи не входить вивчення змін освітньо-виховної системи у сучасному Криму¹. Основною метою його дослідження є вивчення становища у сфері формальної і неформальної освіти на непідконтрольних Україні територіях та ґрунтовний аналіз кількісних і якісних показників реалізації культурних та соціально-економічних прав дітей і молоді на тимчасово окупованих територіях.

¹ Мовчан С., Суяліна М., Галай А. Інформаційно-аналітичне дослідження «Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях України (2014–2019 рр.)». Київ: USAID, 2020. 60 с.

У статті інших вітчизняних дослідників В. Котигоренка та О. Рафальського було розглянуто питання і походження ідеологічного проекту «русского мира», його генетичних зв'язків з державною ідеологією Росії та новітніми тенденціями у російській політиці, чітко окреслено межі впливу державної ідеології «русского мира» на різні категорії російськомовного населення українського Донбасу².

Також у ході роботи використовувалися матеріали російських, донецьких та луганських сайтів³ – там чітко вказувалися зміни у шкільних навчальних програмах, часові рамки впровадження тих чи інших виховних заходів, присвячених певним державним святам. При підготовці даної наукової роботи також аналізувалися наукові публікації провідних російських методистів⁴, авторів підручників з історії для школярів. Окремим аспектом дослідження були

² Котигоренко В., Рафальський О. Ідеологічний проект «Русского мира» і політичні переваги та уподобання населення Українського Донбасу. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 5(67). С.53-76.

³ 1. Закон ЛНР «О системе патриотического воспитания граждан ЛНР» URL : <https://lug-info.com/documents/zakon-o-sisteme-patrioticheskogo-vospitaniya-grazhdan-luganskoi-narodnoi-respubliki-373> (дата звернення 27.04.2022); 2. В ЛНР утвердили критерии любви к республике. URL: <https://dnnews.dn.ua/news/632182> . 20.07.2017 (дата звернення 27.04.2022) ; 3. В ЛНР не будут изучать историю Украины 06.12.2014. URL : <https://ru.slovoidilo.ua/news/6205/2014-12-08/v-lnr-ne-budut-izuchat-istoriyu-ukrainy.html> (дата звернення 27.04.2022); 4. Республиканская программа патриотического воспитания граждан Донецкой Народной Республики URL: http://doc.dnronline.su/wp-content/uploads/2020/05/Postanov_N22_3_30042020.pdf (дата звернення 27.04.2022); 5. Школи «ДНР»: как изучать украинскую историю и язык? BBC. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/10/161027_ru_s_ukrainian_in_donetsk (дата звернення 27.04.2022); 6. Исчезнет украинский язык, появится история России. Что изменится в школах «ДНР» с 1 сентября 2020 г. URL: <https://www.ponomareg.com/ischeznet-ukrainskij-jazyk-pojavitsja-is/> (дата звернення 27.04.2022) ; 7. В ЛНР выпустили учебник «История Луганской Народной Республики с древнейших времен и до наших дней» URL: <https://realgazeta.com.ua/istoriya-lnr-14-05/> (дата звернення 27.04.2022) та ін.

⁴ Кацва Л. А. Преподавание истории в современной российской средней школе: проблемы и перспективы. *Содержание образования*. 2005. № 2. С. 148-163; 2. Голубев А. В. Структурные пороки и методологическая сумятица. Выступление на «круглом столе» Каким быть современному школьному учебнику по отечественной истории XX века? *Отечественная история*. 2002. № 3. С. 29-35; 3. Поляков С. История, опрокинутая в будущее. *Школьное обозрение*. 2000. № 1. С. 33-39; 4. Днепров Э. Д. Образовательный стандарт – инструмент обновления содержания общего образования. *Вопросы образования*. 2004. № 3. С. 87-94 та ін.

статті сучасних російських науковців⁵ про сутність, види та актуальні проблеми виховання, які впливають на формування свідомих громадян.

Виділення невирішеної раніше частки загальної проблеми. Про «русский мир», вірніше про його практичне втілення на різних територіях світу написано багато як публіцистичних, так і наукових робіт. Вони різного ступеню достовірності, тому ставитися до подібної літератури слід критично та обережно. Уваги нашого дослідження заслуговують наукові та публіцистичні роботи, присвячені ходу, реалізації та видимих наслідків державної доктрини «русский Донбасс», як дочірньої форми «русского мира», та територіях окупованих Донецької та Луганської областей.

Формулювання цілей (постановка завдання).

Метою даної роботи є відображення російських урядових доктрин у навчанні та вихованні на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей (підконтрольних Російській Федерації) та виявлення реальних причин деморалізації місцевої молоді, яка воює проти України та українців. Вказана мета реалізується через такі **завдання**: проаналізувати теоретичні засади «Русского мира» та інших державних російських доктрин та їх місце у навчальному процесі; дослідити особливості навчально-виховного процесу у навчальних закладах окупованої Російською Федерацією Донецької області; охарактеризувати втілення доктрини «русского Донбасса» у освіті у тимчасово окупованій росіянами Луганській області; намагатися виявити причини деморалізації місцевої молоді.

У ході даного дослідження найбільше використовувався історико-порівняльний **метод** (для пояснення проблем сучасного стану освіти на Україні і на підконтрольних територіях, про різницю у святкуванні 9 травня та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Про теоретичні засади «Русского мира» та його місце у навчальному процесі

Якщо брати до уваги основні теоретичні скаладові «русского миру» – це доктрина сучасної путінської політики, національна ідея нової Росії, у якій сформовано поєднання сукупності ключових напрямів та елементів панславизму, євразійства, російського месіанства та імперіалізму. На світовій арені презентується вона як захист російськомовних громадян, розповсюдження та звеличення великої

російської культури. Навіть пряму військову агресію проти України Російська Федерація представила як захист російського та російськомовного населення. Цю пропагандистську теорію у літературі вітчизняні науковці В. Котигоренко, О. Рафальський називають «Загальноросійською ідеєю» об'єднання українського, білоруського та російського народів у єдиний загальноросійський народ, «штучним організмом», який насправді налаштований на те, щоби не дати Росії розпастися на окремі нові держави і повернути території Радянського Союзу під владу Кремля⁶.

Як можна прокоментувати так би мовити практичне втілення доктрини «русского мира»? На відміну від ідеальності теоретичного викладу доктрини завоювання Російською Федерацією незалежних країн пострадянського простору, практична складова точок причетності з реальністю має небагато. Смерть, руїни, ненависть, катування цивільного населення, щедри прокльони наших ображених громадян, застосування забороненої міжнародним законодавством зброї масового знищення – ось неповний перелік того, що несе «русский мир». Але основа всього – суцільна брехня, обвинувачення української сторони у тому, що ці злочини – це діяння самої ж української армії, відносно свого ж народу. Пропаганда у Російській Федерації роками щедро фінансувалася високопосадовими путінськими чиновниками, для пересічних же громадян – телевізійні та радіопрोगрами у доступній та досить примітивній формі доносили головні постулати путінського режиму. Ось чому адекватної реакції російських громадян на злочини російської армії у Бучі, Гостомелі, Ірпені, Ворзелі не має, бо переважна більшість з них зазомбована і твердить тільки про наявність в Україні влади нацистів та наркоманів. Освіченіші росіяни, котрі розуміють, що незалежній Україні путінське військо у наші дні влаштував справжнє пекло, елементарно живуть у страху висловити власну думку, бояться громадського осуду за інакомислення. Відповідно, саме від нацистської та наркоманської влади і рятує російське військо, за словами путінських пропагандистів, український народ. Росіяни, відповідно до концепції «русского Донбасса» засобами бомбардувань житлових масивів Харкова, Маріуполя, Миколаєва та ін. намагаються повернути колишні території Новоросії та Малоросії, втілюючи таким чином свої імперські плани.

На відміну від радянської епохи, коли привселюдно возвеличувався атеїзм, у сучасному російському політикумі дуже престижно мати дружбу з духівниками найвищого рівня. Та як же сама російська православна церква відноситься до курсу

⁵ Овчинников О. А. Патриотическое воспитание курсантов и его виды. *Молодой ученый*. 2014. № 15. С. 293-295; 2. Шилова В. С. Патриотическое воспитание студентов: сущность, цели и задачи. *Научный результат*. 2015. № 1. С. 75-78 та ін.

⁶ Котигоренко В. Рафальський О. Ідеологічний проект «Русского мира» і політичні переваги та уподобання населення Українського Донбасу. *Наукові записки ІІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 5(67). С.55.

зовнішньої політики своєї країни? Що є пріоритетами цього соціального інституту? Людські життя не входять у цінності «руського мира»: руська церква виправдовує масові вбивства людей і вона робить своїх прихожан співучасниками злочину.

В сучасній історії державотворення Російської Федерації прикладів нелогічного і того, що розумному поясненню не піддається цілком вистачає. У 2014 р. патріарх Кирило нагороджує лідера партії комуністів Геннадія Зюганова орденом «Слави і честі» III ступеню з нагоди 70-річчя з дня народження і закликає не забувати радянське минуле, в якому криється велика солідарність⁷. А за часів радянської епохи подібну ситуацію не можна було уявити – коли найавторитетніший духівник нагороджує державним орденом лідера комуністичної партії держави. Проаналізувавши дану ситуацію можна зробити висновок, що у сучасному російському суспільстві для православної церкви відведена дещо інша роль, ніж це реально має бути.

Схоже, що факт викладання у середній школі «Християнської етики» ніяким чином не відобразився на російських громадянах. Бо саме на цих уроках їх мають учити, що українці у своїй переважній більшості є християнами східного обряду, так само як і росіяни, є біблійські скрижалі – шануй батьків, не убий, не кради, не свідчи неправдиво на ближнього свого..... То як же взагалі можна вбивати людей однієї віри, своїх сусідів? Адже життя кожної людини є безцінне...

З урядовою доктриною «русский мир» тісно пов'язана доктрина «русский Донбасс». Саме вона і була ключовою та реалізовувалася на території тимчасово окупованих Донецької та Луганської областей. Її можна охарактеризувати як культурно-історичну, з чіткими напрямками державної політики. Завдання даної доктрини: визначити духовну спадщину Донбасу як самобутню та невід'ємну складову російської культури, повернення Донбасу в якості суб'єкту у сферу російського історичного простору, розвивати російську мову і культуру, російську історичну спадщину⁸. Найкраще помітна її сутність у шкільній навчальній програмі з «Історії Отечества», яка викладається замість «Історії України» у так званих ДНР і ЛНР. На початку вивчення учням пропонують вивчити значення термінів «Донбас» та історичні землі – «Новоросія», «Малоросія». Далі йдеться про правонаступництво ДНР і

ЛНР. Російська мова як основа ментальності жителів Донбасу – ключова теза програми. У навчальній програмі акцентувалося, що Донбас був передовим промисловим центром Радянського Союзу, невід'ємною частиною російської нації у радянський період. Останні теми навчальної програми з «Історії Отечества» – це Російська весна на Донбасі.

У путінській Росії та на підконтрольній їй територіях патріотичному вихованню надають особливого значення. Наприклад, у державній програмі «Патріотичне виховання громадян Російської Федерації на 2016–2020 рр.» мета полягала у зміні самосвідомості юних громадян – підвищенні громадянської відповідальності за долю рідної країни, підвищення рівня консолідації соціуму для вирішення завдань забезпечення національної безпеки і стійкого розвитку Російської Федерації, посилення почуття причетності громадян до великої історії та культури Росії, забезпечення наступності поколінь росіян, виховання громадян, такими, котрі люблять свою батьківщину і родину, такими, що займають активну життєву позицію⁹.

Найпомітніше патріотичне виховання реалізується у навчальних закладах, що готують суворівців. Для суворівців, як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів, життя установлює свої пріоритети: не просто знання фактів, а і вміння застосовувати інформацію, не обсяг загальновідомої інформації, а уміння знаходити і виділяти необхідне. Суворівців вчать ефективно працювати в команді.

Для формування ціннісних установок до служіння батьківщині для суворівців проводять наступні заходи: масові зустрічі з офіцерами та курсантами вищих навчальних закладів Міністерства оборони Росії, зустрічі з ветеранами війн, Збройних сил Росії, дні воїнської слави та пам'ятні дати Росії; індивідуальні бесіди та групові заняття з військово-професійної орієнтації; екскурсії у військові підрозділи центрального військового округу (відвідання музеїв військових частин; масова участь курсантів у військово-патріотичному конкурсі «Гренадер», військово-спортивній грі «Зірниця», творчий конкурс «Є така професія – батьківщину захищати»; класні години, присвячені професійним святам військових фахівців (дню танкіста, військового зв'язківця, військового розвідника, моряка-підводника, спеціаліста з радіоелектронної боротьби, військового автомобіліста, артилериста)¹⁰.

⁷Интерфакс-Религия. В Русской церкви призывают прививать детям в школах вместо западного понятия толерантности традиционные ценности страны. URL: <http://www.interfax-religion.ru/?act=nevs&div=28789> (дата звернення 27.04.2022)

⁸Школы «ДНР»: как изучать украинскую историю и язык? BBC. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/10/161027_ru_s_ukrainian_in_donetsk (дата звернення 27.04.2022); 2. Исчезнет украинский язык, появится история России. Что изменится в школах «ДНР» с 1 сентября 2020 г. URL: <https://www.ponomaroleg.com/ischeznet-ukrainskij-jazyk-rojavitsja-ja/> (дата звернення 27.04.2022)

⁹Хлебников Р. С., Коньков Е. В., Татауров К. В. Некоторые аспекты формирования критического мышления в процессе воспитательной работы с обучающимися в суворовском училище. *Современный менеджмент: проблемы, модели, перспективы*: сб. науч. статей. Екатеринбург: Изд-во Уральского гос. пед. ун-та. 2018. С. 258.

¹⁰Пургина Е. И., Ряскин Е. Ю. Формирование патриотических ценностных ориентаций обучающихся суворовского училища. *Современный менеджмент: проблемы, модели, перспективы*: сб. науч. статей. Екатеринбург: Изд-во Уральского гос. пед. ун-та, 2018. С. 241.

На даний момент на території тимчасово окупованої Донецької області діє «Республіканська програма патріотичного виховання громадян Донецької Народної Республіки на 2020–2022 рр.»¹¹.

Свято 9 Травня – перемога радянського народу над гітлерівськими загарбниками у Великій вітчизняній війні – носить фактично сакральне значення як для жителів Російської Федерації, так і для фейкових ДНР та ЛНР. Також цей день є одним із днів військової слави Російської Федерації. Тут акцентується увага саме на факті перемоги радянського народу над фашизмом. І звичайно ж, наголошується, що сучасна Російська Федерація є правонаступницею Радянського Союзу. Цього дня проходять урочисті церемонії покладання вінків до пам'ятників, святкові ходи з «географічними стрічками», портретами ветеранів, салюти та фейерверки.

Від 2015 р. в Україні люди святкують 9 травня як День Перемоги над нацизмом. До пам'ятників, меморіальних комплексів велика кількість людей несли і клали квіти. З короткими промовами виступали місцеві депутати, громадські діячі. Але при цьому наголошувалося на тому, що перемога ця була у Другій світовій війні над гітлерівцями, і нашому народу дісталася дуже великою ціною, ціною мільйонів людських жертв – як на фронтах, так і у тилу. А Генеральна Асамблея ООН проголосила 8 та 9 травня Днями пам'яті і примирення. В Україні ж символом перемоги над нацизмом у Другій світовій війні і Днем пам'яті та примирення є зображення квітки червоного маку, як і у більшості країн світу. Тобто на один і той же історичний факт і суспільна реакція, і ідеологічне пояснення суттєво відрізняється.

За шкільними навчальними програмами Російської Федерації та підконтрольними їй тимчасово окупованих Донецької та Луганської областей з «Истории Отечества» надзвичайно велике значення надається ролі радянської державності, котру нинішня російська влада вважає унікальним явищем. Ідеологічною основою радянського багатонаціонального суспільства за діючими навчальними програмами називають інтернаціоналізм, у якому вбачають багато позитивних моментів. Та на терені сучасної Росії та підконтрольних територій цей інтернаціоналізм носить виключно декларативний характер, бо навіть на територіях, тимчасово окупованих Російською Федерацією Донецької та Луганської областей, починаючи з 2014 р. і до 2020 р. йшло поступове витіснення української мови з навчальних закладів. Зрозуміло, що подібна політика зросійщення є показовою.

¹¹ Республіканская программа патриотического воспитания граждан Донецкой Народной Республики на 2020–2022 гг. URL : http://doc.dnronline.su/wp-content/uploads/2020/05/Postanov_N22_3_30042020.pdf (дата звернення 27.04.2022)

Загалом, як шкільна освіта, так і позашкільна «система виховання» на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей підпорядковані одній меті: переконати місцевих дітей у тому, що «народ Донбасу» – існує і є частиною «русского мира», а не українського народу¹².

2. Особливості навчально-виховного процесу у навчальних закладах окупаційної адміністрації Російської Федерації в окупованій Донецької області

На території тимчасово окупованої Донецької області відбувається знищення громадянської і національної ідентичності через освітні установи. Українська ідентичність знищується через маніпулювання історичною пам'яттю: в усіх школах та інших навчальних закладах проводять «єдині уроки мужності», де в обов'язковому порядку виступають бійці-ополченці, їх представляють як героїв свого рідного краю. Періодично проводять «Єдиний час патріотического воспитания», присвячений «годовщине победы в Дебальцевском котле»¹³.

Характерною особливістю державної освітньої політики є теза про те, що так звані ДНР і ЛНР звільнені від антинародної пропаганди, яку насаджувала Україна. Це приклад фальсифікації історії. Тут відверто викривляють історію, говорячи, що і Донецька, і Луганська області завжди були частиною Росії. Всесвітня історія школярам викладається однобоко – з точки зору подій у Росії. Предмет «Історія Донбасу» за програмою викладається, фактично, як історія Росії, утім деякі теми «прив'язуються» до регіону: освоєння чи відбудова Донбасу. За навчальною програмою також вивчаються події 2014 р., але це висвітлюється як боротьба з нацистами, натомість за програмою гуманітарну, соціальну, правозахисну, політичну та іншу підтримку Україні надають тільки росіяни. Також у навчальній програмі наголошується, що для майбутнього Донбасу важлива доля сусідніх регіонів Новоросії, які перебувають під контролем України¹⁴.

Окремим завданням освітньої стратегії фейкової ДНР є мінімізація відносин з Україною і фактичною інтеграцією у правове поле Російської Федерації. Зокрема планувалося, що у школах так званої ДНР ще у 2015 р. не будуть викладати історію і географію України, і мали привезти шістьсот тонн навчально-методичної літератури із Російської Федерації,

¹² Мовчан С., Суляліна М., Галай А. Інформаційно-аналітичне дослідження «Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях України (2014–2019 рр.)». Київ: USAID, 2020. С. 56.

¹³ Там само. С. 58.

¹⁴ Школы «ДНР»: как изучать украинскую историю и язык? BBC. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/10/161027_ru_s_ukrainian_in_donetsk (дата звернення 27.04.2022)

замість них мали викладатися Історія Вітчизни та географія рідного краю, вибір мови навчання мали зробити батьки учнів¹⁵. У наші дні, для учнів 11-х класів загальноосвітніх шкіл пропонується перелік таких навчальних предметів: російська мова, література, іноземна мова, алгебра і початки математичного аналізу, геометрія, інформатика та інформаційно-комп'ютерні технології, історія Росії та Донецького краю, уроки громадянськості та духовності Донбасу, астрономія, фізична культура, початкова військова підготовка (або медико-санітарна) – основи безпеки та життєдіяльності.

У 2020 р. школи так званої ДНР повністю змінили формат навчання та перейшли на російські стандарти. Найпомітнішими нововведеннями є те, що українську мову та літературу перестали викладати навіть в дуже урізаному вигляді. Натомість, розширили навчальне навантаження з історії та географії Росії, суспільствознавства, котрі розширяють знання про державний устрій Російської Федерації та підконтрольних їй територій.

Ударом по українству у донецькому регіоні можна назвати і той факт, коли щорічно, після 2014 р., учителів української мови перепрофілювалися в учителів російської мови, добровільно та безкоштовно. Починаючи з вересня 2020 р. посади «учитель української мови» у школах так званої ДНР більше не існує, хоча у попередні роки ці вчителі мали як навчальне навантаження один-два уроки в тиждень у одному класі, а на вибір батьків починаючи з 2020 р. українську мову взагалі перестали пропонувати¹⁶. Це можна назвати прикладом найсучаснішої русифікації – поступальним методом державного адміністративного тиску.

Щорічно першим уроком у всіх класах шкіл так званої республіки 1 вересня мав бути «О доблести, о подвигах, о славе твоих сыновей, Отечество мое!». Цей авторський урок необхідно підготувати класним керівникам з присвятою до чергової річниці свята перемоги над гітлерівськими окупантами. Варто зазначити, що у виховній роботі цих фейкових ДНР та ЛНР роль цієї події надзвичайно велика.

Військово-патріотичне виховання підростаючого покоління дає гарні плоди за умов його послідовного втілення, близького знайомства і ході особистих зустрічей ветеранів і школярів, очевидців та безпосередніх учасників тих чи інших війн. І ця практика на території окупованої Донецької області дає гарні результати.

¹⁵ Исчезнет украинский язык, появится история России. Что изменится в школах «ДНР» с 1 сентября 2020 г. URL: <https://www.ponomarevleg.com/ischeznet-ukrainskij-jazyk-pojavitsja-is/> (дата звернення 27.04.2022)

¹⁶ Школы «ДНР»: как изучать украинскую историю и язык? BBC. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/10/161027_ru_s_ukrainian_in_donetsk (дата звернення 27.04.2022)

З нагоди річниці так званого «проведення виборів глави ДНР» у школах Донецька провели єдиний урок державності. Дітям розповідали про історію створення та перші кроки становлення республіки, ключові фрагменти біографії очільника так званої Донецької Республіки Олександра Захарченка та інших відомих її лідерів, про державний устрій, існуючі нагороди, запрошували також і активних учасників бойових дій та місцевих депутатів – саме у такий спосіб і реалізується доктрина «русский Донбасс» на практиці.

Та не тільки через такі форми роботи, як зустрічі з відомими людьми, побудовано навчально-виховний процес на окупованій Донеччині. Повсюдно застосовуються і традиційно відпрацьовані методи, спрямовані на розвиток репродуктивної діяльності учня. Як відомо, сформованість навичок репродуктивної діяльності являється необхідною умовою для розвитку аналітичних здібностей і критичного мислення підлітка, без системного курсу історії, без формування послідовних, не деталізованих знань з історії не буде розуміння тих стрімких процесів, що відбуваються у нашому постійно розвиваючому суспільстві зараз, і ніяке уміння аналізувати джерела не врятує таку молоду, часто недосвічену людину, від небезпеки піддатися маніпуляції з боку різних екстремістських сил.

Сучасні російські методисти наголошують на тому, що не треба учням розповідати про страждання, репресії, бо це у дітей активізує образу. Істинний патріотизм не існує без громадянськості і критичного погляду на свою державу і свій народ; патріотом своєї країни являється не той, хто зображає її у рожевих фарбах, а той, хто говорить правду про її минуле, намагаючись не допустити повторення трагічних помилок і бід у майбутньому, буде біда, коли юнак вийде зі школи з почуттям патріотичної переваги по відношенню до інших країн та народів¹⁷. А це відбувається багато в чому і завдяки особистості учителя історії. Навчання історії у школі має сформувати громадянськість, розуміння цінності свободи, непримиренне ставлення до пригноблення, розповідаючи справжню історію своєї держави, варто запобігати процесу міфотворчості – тільки у такий спосіб можна прищепити молодій людині справжню любов до батьківщини, до її прекрасної та трагічної історії¹⁸.

Деякі російські науковці притримуються такої думки, що загальна мета сучасного патріотичного виховання витікає у інформаційно-світоглядній підготовці молоді, посильній допомозі їй у визначенні сенсу життя, формуванні самосвідомості, ціннісного

¹⁷ Кацва Л. А. Преподавание истории в современной российской средней школе: проблемы и перспективы. *Содержание образования*. 2005. № 2. С. 160.

¹⁸ Там само. С. 161.

відношення до соціально значущих ідей та цінностей (любові до батьківщини та необхідності забезпечення її безпеки); вихованні поваги до закону, норм колективного життя, розвитку соціальної і громадянської відповідальності; утвердженні у свідомості своєї значущості як громадянина для держави; формуванні позитивного ставлення до праці, природи, навколишнім людям, родини; створенні та забезпеченні реалізації можливостей для залучення громадян у вирішення соціально-економічних, культурних, правових, екологічних та ін проблем; розвитку потреби у морально здоровому способі життя; поваги до культурних досягнень і історичного минулого, народних традицій; формуванні бажання вчитися і самовдосконалюватися; формуванні моральної і психологічної готовності до захисту вітчизни, вірності конституційного обов'язку; підвищенні престижу державної і військової служби, наукової і трудової діяльності; прищепленні почуття гордості глибокої поваги і почитання символів ДНР – Герба, Прапора, Гімну, історичних святинь вітчизни; формуванні расової, національної, релігійної терпимості, розвиток гарних відносин між народами; створення умов для посилення патріотичної направленості засобів масової інформації; інформації при висвітленні подій і явищ суспільного життя; активної протидії антипатріотизму, маніпулюванню інформацією, пропаганді зразків масової культури, заснованих на культі насилля, викривленні та фальсифікації історії вітчизни¹⁹.

Тобто, у змісті навчального контенту освітніх програм на тимчасово окупованій території Донецької області станом на вересень 2020 р. зовсім зникли предмети українська мова та історія України, натомість збільшилася кількість навчального навантаження з історії, географії та суспільствознавства Російської Федерації. Дія доктрини «русский Донбасс» є невід'ємною складовою політики «русского мира» з урахуванням місцевої промислової специфіки. Крім того, у навчальній програмі є предмет історія Донбасу. Стосовно причин деморалізації сучасної молоді, то російські науковці наголошують, що саме дія так званих «європейських цінностей» згубно діє на молодь, а протистояти їм має патріотичне виховання.

3. Втілення доктрини «русского Донбасса» в окупаційній адміністрації Російської Федерації в окупованій Луганській області

Щодо змісту шкільної освіти, то варто зазначити, що на території тимчасово окупованої Луганської області також є предмет «християнська етика», і він належить до предметів вибіркового циклу. Батьки ще на початку навчального року можуть або обрати

його, або обрати світський варіант «етики». Українська мова у програмі залишається, але неухильно збільшується навчальне навантаження російської мови у місцевих школах – це основа державної гуманітарної політики²⁰.

У сучасній російській науковій спільноті ширяться ідея, що сучасна вища школа є основним суспільним інститутом громадянсько-патріотичного виховання студентів, а її виховна роль особлив важлива при посиленому негативному західному впливі мондіалізації – у молоді прищеплюються аморальні моделі поведінки, зникає поняття гріха, нав'язуються злочинні з точки зору традиційної християнської моралі погляди на сім'ю, любов, відбувається планомірне розтління російського народу. Вважається, що багато сучасних молодих людей живуть з установкою на європейське «благоденствіє» і «американську мрію», неблагорозумно замовчуються про так звані «демократичні досягнення» західного суспільства: евтаназію літніх громадян, одностатеві шлюби, знищення інституту традиційної родини, трагічні наслідки ювенальної юстиції, сексуальна освіта у школі та у дошкільних закладах, толерантність до всіх видів перверсій, легалізація проституції та наркоторгівлі²¹.

На території тимчасово окупованої Луганської області теж велике значення надається залученню християнського виховання у навчально-виховний процес. Зокрема, виконувач обов'язків секретаря з відносин церкви та суспільства Георгій Рябих вказує, що під запозиченим у Заході терміном «толерантність» криється моральний нігілізм, індиферентність до різних недоліків, релігійної істини, до тих цінностей, котрі століттями формувалися у нашій країні; а завданнями викладача називає опору на класичні праці радянської педагогіки (К.Ушинського, А. Макаренка, М. Пирогова) та роботи відомих православних просвітителів (Святителя Іоанна Златоуста «Слово о воспитании детей», Святителя Тихона Задонського «Инструкция учителям: как им в должности звания своего поступать»; Авва Дорофей «Поучения»; Святитель Ігнатій (Брянчанінов), Святитель Феофан Вишенський, Святий праведний Іоанн Кронштадтський, Преподобний Макарій Оптинський, Преподобний Амвросій Оптинський, Преосвященний Амвросій Харківський, Ієромонах Серафим (Роуз) та ін.²². Вважається, що христия-

²⁰ В ЛНР не будут изучать историю Украины 06.12.2014. URL: <https://ru.slovoidilo.ua/news/6205/2014-12-08/v-lnr-ne-butut-izuchat-istoriyu-ukrainy.html> (дата звернення 27.04.2022)

²¹ В ЛНР утвердили критерии любви к республике. URL: <https://dnews.dn.ua/news/632182> . 20.07.2017 (дата звернення 27.04.2022)

²² Токмачева М. А. Воспитание патриотизма у студентов на уроках иностранного языка в условиях агрессивного воздействия западных политтехнологий. *Духовно-нравственные основы развития современного общества : образование, культура, искусство* : материалы Международной науч.-прак. конференции (г. Луганск, 20-21 апреля 2016 г.). Луганск: Книта, 2016. С. 312.

¹⁹ Лабинская А. В. Патриотическое воспитание студентов Академии гражданской защиты МЧС ДНР средствами английского языка. *Вестник Академии гражданской защиты*. 2017. Вып. 4 (12). С. 43.

янська складова має велике значення у вихованні патріотизму. З викладеного вище можна зробити висновок, що елементи радянської педагогіки теж нікуди не зникли з навчально-виховного процесу.

Викладена теоретична складова питань не викликає. Натомість навряд чи хоч якісь джерела інформації Донеччини, Луганщини чи Російської Федерації будуть наголошувати увагу на тому, що представники верхівки православного духовенства благословляють на війну з українцями солдатів і командний склад армії (при заповідях – не убий!). Це і є сучасна Росія, створена з суцільних протиріч та тотальної брехні.

Тобто ми бачимо таку ситуацію, коли у навчальних закладах викладають основи християнської етики, а путінські війська створюють на окупованій Україні концтабори, грабують людей, гвалтують жінок та дітей, убивають цивільне населення без жодного пояснення. Що ж спричинило таке помітне зниження моральності молоді на Луганщині?

Погіршення економічних показників, соціальних стандартів життя суспільства, агресивний інформаційний тиск з метою прищепити нашим громадянам так звані «європейські цінності», впроваджувати політику «подвійних стандартів» в усі сфери життя – і це має агресивний вплив на суспільну мораль, громадянську самосвідомість, на ставлення до суспільства, держави, законів, праці, на міжособистісні відносини; демонтаж радянської ідеології і стрімке копіювання західних форм і норм життя як певного безпечнішого зразка для наслідування призвели до порушення духовної єдності суспільства, до змін життєвих пріоритетів молоді, до знищення цінностей людей старшого покоління, до втрати традиційних для суспільства моральних норм і установок – відбулося знищення ціннісних орієнтирів, котрі мали об'єднувати громадян у єдину історико-культурну і соціальну спільність, моральне виховання в системі університетської освітимислиться як сумісна діяльність викладачів і студентів, метою якого є формування гармонічної особистості, розвиток її ціннісної сфери через прищеплення їй духовно-моральних та базових національних цінностей²³.

Зараз розмиті моральні орієнтири, підрастаюче покоління можна звинуватити у бездуховності та агресивності. Відчуження молоді від інституту виховання, девальвації моральних цінностей, зміщення пріоритетів у сторону матеріального благополуччя – як наслідок втрата сенсу життя багатьох молодих людей, наркоманія, суїциди. Духовне виховання на основі православних традицій позитивно

впливає на всі сторони і форми взаємовідносин людини зі світом і виконує такі завдання: виховувати повагу до моральних форм християнської моралі, вчити розрізняти добро і зло, любити добро та творити добро; формувати почуття любові до Батьківщини на основі вивчення національних культурних традицій; розвивати музичну культуру, зацікавлення до духовної та класичної музики; розвивати здібності сприймати, аналізувати літературні твори, збагачувати словниковий запас, уміння виражати свої почуття; здійснювати ціленаправлену роботу з фізичного виховання, прищеплювати трудові навички, навчати основам ручної праці та продуктивної діяльності, крім того, результати дослідно-педагогічної роботи показують позитивну динаміку компонентів духовного виховання, що свідчить про те, що розроблена методика сприяє ефективній реалізації представленої моделі²⁴.

Серед різних видів виховання на тимчасово окупованій території Луганської області велике значення надається патріотичному. Про патріотизм, як своєрідну національну ідею, як мету виховання, як фактор державності, як загальний ціннісний орієнтир виголошують вчителі та наставники навчальних закладів. У сьогоднішніх складних умовах потенціал цінностей патріотичного виховання повинен бути орієнтованим на пріоритет виключно російських цінностей при збереженні поважливого ставлення до цінностей інших націй; загальнолюдські цінності – істина, добро, краса, людина, рівність, труд, мир, свобода та ін.; цінностями наступного порядку є справедливість, культура, співпраця, законність, щастя, благополуччя – вказані цінності є ядром всієї ціннісної системи людини²⁵.

Тобто, проаналізовані вище матеріали дають змогу зробити висновок, що зміст гуманітарної складової виховної роботи у навчальних закладах окупованої Росією Луганщини є цілком прийнятним. Щодо розвитку християнської моралі у їх суспільстві, то помітних слідів її присутності не помітно. Наша нинішня російсько-українська війна повністю це засвідчує. Можливо навчальне навантаження з дисципліни «Християнська етика» мізерне, можливо дисципліна потребує суттєвих методичних доопрацювань, зрозуміло, бо ця дисципліна є відносно нова і малорозроблена. Крім того, ефективно пристосувати її до сучасних реальних умов, незважаючи на її багатовікову історію, на потреби сучасних людей – справа складна і потребує комплексних зусиль та компетенцій фахівців різних наук. Розви-

²³ Моранькова О. В. Прецедентный текст как средство духовно-нравственного воспитания студентов при изучении русского языка в вузе. *Духовно-нравственные основы развития современного общества : образование, культура, искусство* : материалы Международной науч.-прак. конференции (г. Луганск, 20-21 апреля 2016 г.). Луганск: Книта, 2016. С. 198.

²⁴ Михайлова О. М. Анализ проблем общечеловеческих ценностей духовно-нравственного воспитания студентов. *Духовно-нравственные основы развития современного общества : образование, культура, искусство* : материалы Международной науч.-прак. конференции (г. Луганск, 20-21 апреля 2016 г.). Луганск: Книта, 2016. С. 191.

²⁵ Там само. С. 196.

ток українських національних духовних цінностей, починаючи з елементарного вивчення української мови, історії України у межах державних закладів окупованої росіянами Луганщини через зовнішньополітичну ідеологію абсолютно унеможлиблюється. Тож повна відсутність демократичних свобод людини в сукупності із несприятливою соціально-економічною ситуацією практично зводять до нуля ідеї гуманітарного, християнського та патріотичного виховання, декларовані вчителями та наставниками окупованої Луганщини.

Висновки. «Русский мир» – це назва сучасної путінської загарбницької політики пострадянських земель, щедро приправлена православною складовою. На практиці ця доктрина направлена на знищення українства та соціальної інфраструктури наших міст і вся її суть зводиться до обстрілювання української влади та армії та насадження популістичних ідей різним категоріям слухачів надсучасними медіатехнологіями. Зокрема, державна доктрина «русский Донбасс» є частиною політики «русский мир» і вона у перспективі мала на меті приєднання етнічних українських земель до тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей.

За часи незалежності у суспільстві та політикумі Російській Федерації роль російської православної церкви надзвичайно виросла, у переважній більшості шкіл тимчасово окупованих Росією територіях викладають християнську етику. Військово-патріотичне виховання можна вважати пріоритетним серед інших видів виховання. Обов'язкові уроки мужності, єдності доводять імперсько-мілітаристські устремління путінської імперії. Зустрічі школярів різного віку з ветеранами війни російсько-української війни 2014 р. останніми роками теж стали традиційними. Також у навчально-виховному процесі фейкових ДНР та ЛНР має місце християнське та гуманістичне виховання, та схоже, що вони носять виключно декларативний характер. Науковці

Російської Федерації останніми роками наголошують, що молодь Росії деморалізується, з цим треба боротися на державному рівні.

Та спеціалісти зазначають, що сучасна молодь і у Росії, і на підконтрольній їй Донеччині та Луганщині досить деморалізована і з цим потрібно боротися на державному рівні. Проаналізувавши наявну літературу можна зробити висновок, що гуманітарна складова у освітньому процесі вказаних регіонів має місце, її зміст цілком виражений. А от проблеми з масовою деморалізацією молоді у путінській Росії скоріш за все варто слід пов'язувати з відсутністю демократичних свобод людини, несприятливою соціально-економічною ситуацією у державі, коли у найбільших містах дуже показовий, високий рівень життя, і є маса можливостей для самореалізації. І є інша Росія – де нема нормальних доріг, безробіття та мізерні зарплати, масовий алкоголізм, подвійні стандарти життя, де за хабарі можна вирішити багато проблем, вибір абсолютно всього є обмеженим.

До вересня 2020 р. у школах на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей повністю витіснили викладання української мови як навчального предмету та неухильно збільшується і роль, і обсяг навчального навантаження з російської мови. У навчально-виховному процесі акцентується увага на унікальності та неповторності російської культури як вершині досягнень світової культури. Це приклад сучасної русифікації.

У сучасній Росії терміни «європейські цінності», «західні цінності» є синонімом чогось аморального, і вважається, що це погано впливає на молодь, це знищення ціннісних орієнтирів, і саме традиційні російські моральні цінності є їх повною протилежністю. А примусове насадження традиційних російських моральних цінностей – це російська мова та культура, саме ними активно і маніпулюють путінські посіпаки у тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей.

Інформація про автора:

Свинаренко Наталія Олександрівна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри українознавства та мовної підготовки іноземних громадян
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
9А, пр. Науковий, Харків, 61166, Україна

Information about the autor:

Svynarenko Nataliya Olexandrivna,

Candidate of Historical Sciences,

Assistant Professor at the Department of Ukrainian Studies
and Language Preparation of Foreign Citizens
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
9A, Naukovyi ave., Kharkiv, 61166, Ukraine